

บทความวิจัย

พืชสมุนไพรในพระคัมภีร์ธาตุวิงค์

MEDICINAL PLANTS IN THAT WIPAGCS TEXTBOOK

ยุทธยา อยู่เย็น

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสวนดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300

Yutthaya Yuyen

Faculty of Science and Technology, Suan Dusit University, Bangkok, 10300

E-mail: yutthaya_yuy@dusit.ac.th

บทคัดย่อ

จากการศึกษาชนิดและสรรพคุณของพืชสมุนไพรในพระคัมภีร์ธาตุวิงค์ โดยสำรวจและเก็บตัวอย่าง ระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ. 2556 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557 เก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรได้ทั้งสิ้น 189 ชนิด แบ่งออกเป็น 65 วงศ์ 156 สกุล ผลจากการศึกษาพบว่า วงศ์ที่พบมากที่สุด 5 ลำดับแรก ได้แก่ Fabaceae 23 ชนิด Apocynaceae 11 ชนิด Euphorbiaceae 10 ชนิด Cucurbitaceae และ Zingiberaceae 8 ชนิด ตามลำดับ จากการศึกษาตำรับยาที่ปรากฏในพระคัมภีร์ธาตุวิงค์จำนวน 112 ตำรับพบว่า พืชสมุนไพรที่ถูกนำไปใช้เป็นส่วนประกอบของตำรับยาในพระคัมภีร์ธาตุวิงค์มากที่สุด 5 อันดับแรก ได้แก่ ชิง (*Zingiber officinale* Roscoe) 27 ตำรับ แห้วหนู (*Cyperus rotundus* L.) 21 ตำรับ บัวหลวง (*Nelumbo nucifera* Gaertn.) 17 ตำรับ จันทน์แดง (*Dracaena cochinchinensis* (Lour.) S. C. Chen) 16 ตำรับ พิกุล (*Mimusops elengi* L.) จันทน์ (*Myristica fragrans* Houtt.) 15 ตำรับ ตามลำดับ

คำสำคัญ: พืชสมุนไพร พระคัมภีร์ธาตุวิงค์ ความหลากหลาย

ABSTRACT

A study of the species and properties of medicinal plants in *Wipagcs Textbook* was conducted during March 2013 – February 2014. A total of 189 species in 65 families and 156 genera were found. In rank order, the following five common families were most common: Fabaceae (19 species), Apocynaceae (11 species), Euphorbiaceae (10 species),

Cucurbitaceae and Zingiberaceae (8 species). An examination of 112 formularies in *Wipagcs Textbook* showed that the five most common medicinal plants, in rank order, used in the formularies were: *Zingiber officinale* Roscoe (27 formularies), *Cyperus rotundus* L. (21 formularies), *Nelumbo nucifera* Gaertn. (17 formularies), *Dracaena cochinchinensis* (Lour.) S. C. Chen (16 formularies), *Mimusops elengi* L. and *Myristica fragrans* Houtt. (15 formularies), respectively.

Keywords: Medicinal Plants, That Wipagcs Textbook, diversity

บทนำ

การใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรคเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยที่สั่งสมมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ด้วยการบอกเล่าถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นโดยไม่ปรากฏบันทึกเอาไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแต่อย่างใด จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. 1826 พ่อขุนรามคำแหงได้ทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นเป็นครั้งแรก จึงทำให้มีการบันทึกหรือคัดลอกคำบอกกล่าวเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับพืชสมุนไพรจนกลายมาเป็นหลักฐานในตำราหรือเอกสารโบราณที่ช่วยให้เห็นถึงภาพของภูมิปัญญาทางการแพทย์แผนไทยในการใช้พืชสมุนไพรเพื่อการรักษาโรคต่างๆ ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น (Khiranabhaesaj, 2000) จากการศึกษาเอกสารพบว่า มีการรวบรวมและบันทึกตำราการแพทย์แผนไทยและพืชสมุนไพรสืบทอดต่อกันมาในรูปแบบต่างๆ มากมาย อาทิ คัมภีร์ ตำรา ไบลาน รวมไปถึงภาพจิตรกรรมฝาผนังตามวัดวาอารามต่างๆ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367 - 2394) ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการรวบรวมและบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการแพทย์แผนไทยและพืชสมุนไพรบนแผ่นศิลาประดับไว้ในบริเวณพระวิหารวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามจำนวนเกือบหนึ่งร้อยขนาน เพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้ที่สนใจได้ทำการศึกษาเล่าเรียนและนำไปประยุกต์ใช้ ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453) ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการตรวจสอบชำระคัมภีร์แพทย์ไว้ประจํากรมหมอมหลวงสำหรับใช้รักษาโรคต่างๆ ได้แก่ พระคัมภีร์ประถมจินดา พระคัมภีร์ตักศิลา พระคัมภีร์กษัย และตำรายาของพระองค์เจ้าสายสนธิวงศ์ เป็นต้น รวมทั้งได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการจัดพิมพ์พระคัมภีร์แพทย์ไทยและตำราแพทย์ฝรั่งต่างๆ มากมาย อาทิ ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ตำราแพทย์ศาสตร์ และตำราเวชศาสตร์รามา (Putiyanan, 1999)

เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาทางการแพทย์แผนไทยดังกล่าวเอาไว้เป็นมรดกสำหรับลูกหลานในอนาคต ในปี พ.ศ. 2542 กระทรวงศึกษาธิการจึงได้จัดพิมพ์หนังสือ “ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์: ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวรรณกรรมของชาติ” เนื่องในมหามงคลสมัยที่ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล

อดุลยเดช โดยหนังสือดังกล่าวได้รวบรวมเอาพระคัมภีร์แพทย์หลวงในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เอาไว้จำนวนทั้งหมด 14 พระคัมภีร์ ได้แก่ พระคัมภีร์ฉันทศาสตร์ พระคัมภีร์ปฐมจินดาร์ พระคัมภีร์ธาตุวิภังค์ พระคัมภีร์สรรพคุณ (แลมหาพิภักต) พระคัมภีร์สมุฏฐานวินิจจัย พระคัมภีร์วโรยคसार พระคัมภีร์มหาโชตรัต พระคัมภีร์ชวदार พระคัมภีร์โรคนิทาน พระคัมภีร์ธาตุวิภังค์ พระคัมภีร์ธาตุบรรจบ พระคัมภีร์มูจฉาปัก ขันทิกา พระคัมภีร์ตักกะศิลา และพระคัมภีร์โกษย (Prapaspong, 1999) นับได้ว่า เป็นการรวบรวมเอาพระคัมภีร์ด้านการแพทย์แผนไทยในอดีตที่ทรงคุณค่าเอาไว้ได้สมบูรณ์มากที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ทางการแพทย์แผนไทย

จากพระคัมภีร์ทั้ง 14 พระคัมภีร์ที่ถูกรวบรวมไว้ในหนังสือ “ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์: ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ” ดังกล่าวข้างต้น พระคัมภีร์ธาตุวิภังค์ จัดเป็นหนึ่งในพระคัมภีร์ที่มีจำนวนตำรายาและพืชสมุนไพรอยู่ค่อนข้างสูง โดยเนื้อหาในพระคัมภีร์ จะกล่าวถึงการรักษาโรคที่เกี่ยวกับความพิการของธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ตามฤดูกาลต่างๆ ในรอบ 12 เดือน ซึ่งมีความเชื่อว่า ธาตุทั้ง 4 ดังกล่าว มีความเกี่ยวข้องกัน และต้องอยู่ในสภาวะที่มีความสมดุล จึงจะทำให้ร่างกายไม่เจ็บป่วย ยกตัวอย่างเช่น ธาตุดินต้องอาศัยธาตุน้ำเพื่อทำให้มีความชุ่มชื้น และเต่งตึง อาศัยธาตุลมช่วยพยุงให้คงรูปและเคลื่อนไหว อาศัยธาตุไฟเพื่อให้พลังงานและความอบอุ่น ทำให้ร่างกายไม่เน่า ส่วนธาตุน้ำนั้น ต้องอาศัยธาตุดินเพื่อเป็นที่เกาะกุมซับน้ำไว้ไม่ให้ไหลเหือดแห้งไปจากที่ที่ควรอยู่ อาศัยธาตุลมเพื่อช่วยให้สามารถไหลซึมซับไปได้ทั่วร่างกาย ในขณะที่ธาตุนั้น ต้องอาศัยธาตุน้ำและธาตุดินเป็นที่อาศัย และช่วยนำพาพลังงานไปในที่ต่างๆ ได้นอกธาตุทั้ง 4 แล้ว พระคัมภีร์ธาตุวิภังค์ยังมีความเชื่อว่า ฤดูกาลต่างๆ ก็มีผลทำให้ร่างกายแปรปรวนได้เช่นกัน โดยหากร่างกายไม่สามารถปรับตัวได้ต่อสภาวะที่เปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล จะมีผลทำให้ร่างกายเสียสมดุล และเกิดการเจ็บป่วยตามมาในที่สุด (Prapaspong, 1999)

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นพบว่า พระคัมภีร์ธาตุวิภังค์เป็นพระคัมภีร์ที่มีจำนวนตำรายา และพืชสมุนไพรอยู่ค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับพระคัมภีร์อื่นๆ ในหนังสือ “ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์: ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ” มีรายละเอียดเกี่ยวกับตำรายา และรายชื่อพื้นเมืองของพืชสมุนไพรอยู่ค่อนข้างมาก ซึ่งยังไม่เคยมีรายงานการศึกษาชนิดและสรรพคุณของพืชสมุนไพรในพระคัมภีร์ธาตุวิภังค์มาก่อน จึงเห็นสมควรที่จะทำการศึกษานิตทางพฤกษศาสตร์ และสรรพคุณของพืชสมุนไพรในพระคัมภีร์ธาตุวิภังค์เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการอ้างอิงชื่อวิทยาศาสตร์และสรรพคุณสำหรับการทำวิจัยหรือเป็นข้อมูลสำหรับการเลือกใช้พืชสมุนไพรที่ปรากฏรายชื่อในพระคัมภีร์ ดังกล่าวในการรักษาโรคตามวิธีการทางการแพทย์แผนไทยได้อย่างถูกต้องต่อไป

วิธีการ

วัสดุอุปกรณ์

1. อุปกรณ์สำหรับบันทึกและเก็บข้อมูลพืชสมุนไพรในภาคสนาม ได้แก่ สมุดบันทึก ดินสอปากกา ยางลบ กล้องถ่ายภาพ
2. อุปกรณ์สำหรับเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพร ได้แก่ กรรไกรตัดกิ่ง กระดาษหนังสือพิมพ์ กระดาษลูกฟูก แอลกอฮอล์ 70% ขวดแก้ว ถุงพลาสติก แผงอัดพรรณไม้แห้ง เชือก ป้ายกระดาษ
3. อุปกรณ์สำหรับศึกษาลักษณะทางสัณฐานวิทยาของพืชสมุนไพรในห้องปฏิบัติการ ได้แก่ กล้องจุลทรรศน์ กล้องจุลทรรศน์แบบสเตอริโอ (Stereo Microscope) แว่นขยาย ปากคีบ เข็มเย็บ จานแก้ว เอกสารทางพฤกษอนุกรมวิธานและรูปวิธานสำหรับจำแนกพรรณไม้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาพระคัมภีร์ธาตุวิงศ์ในหนังสือ “ตำราแพทยศาสตร์สงเคราะห์: ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ” และจัดทำบัญชีรายชื่อตำรายาและสรรพคุณ บัญชีรายชื่อพื้นเมืองของพืชสมุนไพรที่ปรากฏในพระคัมภีร์ธาตุวิงศ์
2. สืบค้นและเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรในพระคัมภีร์ธาตุวิงศ์ตามบัญชีรายชื่อในข้อ 1 เพื่อนำมาศึกษาลักษณะทางด้านสัณฐานวิทยาในห้องปฏิบัติการ ระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ. 2556 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557 ณ สวนพฤกษศาสตร์และสวนรุกขชาติในเขตพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย จำนวน 14 แห่ง โดยเลือกเก็บตัวอย่างพืชที่มีทั้งใบ ดอกหรือผลในกิ่งเดียวกัน ความยาวประมาณ 1 ฟุต จำนวน 3 กิ่งตัวอย่างต่อพืช 1 ชนิด ทำการบันทึกตำแหน่งที่พบพรรณไม้ด้วยเครื่องกำหนดพิกัดบนพื้นผิวโลก (Global Positioning System; GPS) และถ่ายภาพตัวอย่าง
3. ศึกษาลักษณะทางด้านสัณฐานวิทยาของพืชสมุนไพรที่เก็บรวบรวมมาได้ในห้องปฏิบัติการ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสวนดุสิต เพื่อทำการจัดจำแนกวงศ์ (Family) สกุล (Genus) และชนิด (Species) โดยอ้างอิงจากเอกสารทางพฤกษอนุกรมวิธาน และฐานข้อมูลพรรณต่าง ๆ ได้แก่ ฐานข้อมูลสมุนไพรของคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (Faculty of Pharmacy, Ubon Ratchathani University, 2013) ฐานข้อมูลสมุนไพรของอุทยานธรรมชาติวิทยาสิริรุกชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล (Siri Ruckhachati Nature Park, 2013) และฐานข้อมูลพรรณไม้ขององค์การสวนพฤกษศาสตร์ (The Botanical Garden Organization, 2013) เป็นต้น
4. นำตัวอย่างพืชสมุนไพรที่จัดจำแนกแล้ว ไปเปรียบเทียบกับตัวอย่างพรรณไม้ที่เก็บรักษาไว้พิพิธภัณฑ์พืชต่าง ๆ เช่น หอพรรณไม้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพรรณพืช หอพรรณไม้สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ และหอพรรณไม้ภาควิชาชีวะวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น พร้อมทั้งตรวจสอบความถูกต้องของชื่อพรรณไม้โดยยึดตามหนังสือชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย

ของสำนักหอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพรรณพืช (Smitinand, 2001)

5. จัดทำข้อมูลรายชื่อพื้นเมือง ชื่อวิทยาศาสตร์ คำบรรยายลักษณะทางสัณฐานวิทยา ภาพถ่าย และสรรพคุณของพืชสมุนไพรในพระคัมภีร์ธาตุวิภังค์

6. นำข้อมูลที่ดำเนินการแล้วในข้อ 5 ไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านพฤกษศาสตร์และสมุนไพรพื้นบ้าน จำนวน 3 ท่านตรวจสอบ โดยใช้แบบประเมินความสอดคล้องของชื่อพื้นเมืองกับชื่อวิทยาศาสตร์ คำบรรยายลักษณะทางสัณฐานวิทยา และภาพถ่ายของพืชสมุนไพรในพระคัมภีร์ธาตุวิภังค์ ตามเกณฑ์ในการประเมินดังนี้

ให้คะแนน +1 ถ้าแน่ใจว่าชื่อพื้นเมือง ชื่อวิทยาศาสตร์ คำบรรยายลักษณะทางสัณฐานวิทยา และภาพถ่ายของพืชสมุนไพรมีความสอดคล้องกัน

ให้คะแนน 0 ถ้าไม่แน่ใจว่าชื่อพื้นเมือง ชื่อวิทยาศาสตร์ คำบรรยายลักษณะทางสัณฐานวิทยา และภาพถ่ายมีความสอดคล้องกัน

ให้คะแนน -1 ถ้าแน่ใจว่าชื่อพื้นเมือง ชื่อวิทยาศาสตร์ คำบรรยายลักษณะทางสัณฐานวิทยา และภาพถ่ายของพืชสมุนไพรไม่มีความสอดคล้องกัน

7. สรุปและจัดทำรายงานการวิจัยโดยคัดเลือกเฉพาะพืชสมุนไพรที่ได้รับคะแนนประเมินตรงกันจากผู้เชี่ยวชาญว่าแน่ใจว่าชื่อพื้นเมือง ชื่อวิทยาศาสตร์ คำบรรยายลักษณะทางสัณฐานวิทยา และภาพถ่ายของพืชสมุนไพรมีความสอดคล้องกัน

ผลการวิจัยและวิจารณ์

ชนิดทางพฤกษศาสตร์ของพืชสมุนไพรในพระคัมภีร์ธาตุวิภังค์

จากศึกษาชนิดและสรรพคุณของพืชสมุนไพรในพระคัมภีร์ธาตุวิภังค์ พบว่า มีตำรับยาที่ถูกบันทึกไว้ในพระคัมภีร์ดังกล่าวจำนวนทั้งสิ้น 112 ตำรับ มีรายชื่อพืชสมุนไพรที่ปรากฏอยู่ 321 ชนิด เมื่อทำการออกสำรวจและเก็บตัวอย่างจากสวนพฤกษศาสตร์และสวนรุกขชาติในเขตพื้นที่ภาคกลาง และภาคตะวันออกของประเทศไทยจำนวน 14 แห่ง ในระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ. 2556 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557 สามารถเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรได้ครบทั้ง 196 ชนิด

ภายหลังจากการจัดทำจัดทำข้อมูลรายชื่อพื้นเมือง ชื่อวิทยาศาสตร์ คำบรรยายลักษณะทางสัณฐานวิทยา ภาพถ่าย และสรรพคุณของพืชสมุนไพรในพระคัมภีร์ธาตุวิภังค์ เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญด้านพฤกษศาสตร์และสมุนไพรพื้นบ้านจำนวน 3 ท่านตรวจสอบ โดยใช้แบบประเมินความสอดคล้องของชื่อพื้นเมืองกับชื่อวิทยาศาสตร์ คำบรรยายลักษณะทางสัณฐานวิทยา ภาพถ่ายของพืชสมุนไพรในพระคัมภีร์ธาตุวิภังค์พบว่า ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน แน่ใจว่าชื่อพื้นเมืองกับชื่อวิทยาศาสตร์และภาพถ่ายแสดงลักษณะทางสัณฐานวิทยาของพืชสมุนไพรที่นำมาให้ประเมินนั้น มีความสอดคล้องกันจำนวน 189 ชนิด โดยจำแนกออกเป็น 65 วงศ์ 156 สกุล ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 รายชื่อพืชสมุนไพร จำนวนตำรับยา และสรรพคุณในพระคัมภีร์ธาตุวิงศ์

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	จำนวน ตำรับยา	สรรพคุณ	ลักษณะ วิสัย
Acanthaceae	<i>Acanthus ebracteatus</i> Vahl	เหงือกปลาหมอก	1 แก้กษัยกำเดาอาไปธาตุกำเร็บ	US
	<i>Avicennia marina</i> (Forssk.) Vierh.	แสมทะเล	1 แก้กษัยธาตุชื่อว่าปริทัยหคคิพิการ	T
	<i>Barleria strigosa</i> Willd.	สังกรณี	3 แก้กษัยใช้กาฟทั้งปวง/ แก้กษัยพิการ/ ล้อมดับไว้มิให้ชูด/ แก่น้ำตาพิการ	US
	<i>Justicia adhatoda</i> L.	เสนียด	5 ล้อมดับไว้มิให้ชูด/ แก่ปถวีธาตุพิการ คือ ม้าม หัวใจ ตับ/ แก่ใช้ตรีโทษในปถวีธาตุ 2 ประการคือ ลำไส้ใหญ่ ลำไส้เล็ก/ แก่ปวดศีรษะ	S
	<i>Rhinacanthus nasutus</i> (L.) Kurz	ทองพันชั่ง	2 แก้กษัยพิการ/ แก่ดับแตกหรือพิการ	S
Acoraceae	<i>Acorus calamus</i> L.	ว่านน้ำ	6 แก่ธาตุพิการ/ แก่ลมชื่อว่าโทควาตาแตก/ แก่น้ำมูกพิการ/ แก่เส้นพิการ/ ล้อมดับไว้มิให้ชูด/ แก่ลำไส้เล็กพิการ	H
Amaranthaceae	<i>Amaranthus spinosus</i> L.	ผักโขมหนาม	1 แก่เส้นพิการ	H
Amaryllidaceae	<i>Allium ascalonicum</i> L.	หอม	11 แก่ปวดศีรษะ/ แก่เสมหะพิการ/ แก่หนองพิการหรือแตก เป็นฝีในท้องยาชะโลมแก้เหงื่อ/ แก่น้ำมูกพิการ/ แก่ขัดเบา/ แก่โรคริดสีดวงแห้ง/ แก่ทุพพิการให้ชูดอก/ แก่ลำไส้เล็กพิการ/ แก่ลำไส้ใหญ่พิการ/ แก่เยื่อในสมองศีรษะพิการ	H
	<i>Allium sativum</i> L.	กระเทียม	9 แก่โรคริดสีดวงแห้ง/ แก่ลำไส้เล็กพิการ/ แก่อาหารใหม่พิการ/ แก่อาหารเก่าพิการ/ แก่เยื่อในสมองศีรษะพิการ/ แก่ธาตุพิการ/ แก่ปถวีธาตุพิการ คือ สมอง กระดูก ม้าม/ แก่ปถวีธาตุพิการ 8 ประการคือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ กระดูก เอ็น/ แก่ธาตุชื่อว่าปริทัยหคคิพิการ	H
Anacardiaceae	<i>Mangifera indica</i> L.	มะม่วง	1 แก่ลำไส้ใหญ่พิการ	T
Annonaceae	<i>Anaxagorea luzonensis</i> A. Gray	กำลังวัวเถลิง	1 แก่กษัยกำเดาพิการแลธาตุน้ำพิการทำพิชต่าง ๆ แลแก้กษัย	S
	<i>Cananga odorata</i> (Lam.) Hook. f. & Thomson var. <i>odorata</i>	กระดังงาไทย	5 แก่หัวใจพิการ/ แก่ไข้ในวสันตฤดู/ แก่กษัยกำเดาอาไปธาตุกำเร็บ/ แก่สันนิบาต 7 จำพวก ใช้สารพัดพิช/ แก่กษัยใช้กาฟทั้งปวง	T

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	จำนวน ตำรับยา	สรรพคุณ	ลักษณะ วิสัย
<i>Polyalthia debilis</i> (Pterre) Finet & Gagnep.	ตับเต่าน้อย	1	ลั้ลมตับไว้มิให้ชูด	S
Apiaceae				
<i>Centella asiatica</i> (L.) Urb.	บัวบก	2	แก้หัวใจพิการ/ แก้ปวดศีรษะ	H
<i>Oenanthe javanica</i> (Blume) DC.	ผักชีล้อม	3	แก้ไข้ในวสันตฤดู/ แก้ตับแตกหรือพิการ/ แก้วาโยธาตุ ชื่อว้างคัมังคานุสารีวาทาแตก	H
Apocynaceae				
<i>Alstonia scholaris</i> (L.) R. Br.	ตีนเป็ด	3	แก้ปถวีธาตุพิการ คือ สมอ กระจุก ม้าม/ แก้ปถวี ธาตุพิการ คือ ม้าม หัวใจ ตับ/แก้ปถวีธาตุพิการ 8 ประการคือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ กระจุก เอ็น	T
<i>Alyxia reinwardtii</i> Blume var. lucida marker	ชะลูด	6	ยารำรุงธาตุ/ แก้ไข้เพื่อโลหิตในคิมหะฤดู/ แก้ไข้ใน สันตฤดู/ แก้พิษฝีแก้พิษกำเดาอาไปธาตุกำเจ็บ/ แก้ พิษกำเดาพิการแลธาตุน้ำพิการทำพิษต่างๆ ลั้ลม ตับไว้มิให้ชูด	C
<i>Calotropis gigantea</i> (L.) Dryand. ex W. T. Aiton	รัก (ดอกม่วง)	2	แก้ปถวีธาตุพิการ 8 ประการคือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ กระจุก เอ็น แก้ง (รักษาอาการท้องเสีย ถ่าย อุจจาระบ่อยๆ)	S/ST
<i>Carissa carandas</i> L.	หนามแดง	1	แก้อาหารเก่าพิการ	S
<i>Dregea volubilis</i> (L. f.) Benth. ex Hook. f.	กระทุงหมาบ้า	1	แก้พิษกำเดาแลพิษกาฬ	C
<i>Holarrhena pubescens</i> Wall. ex G. Don	มูกหลวง	5	ชำระปถวีธาตุ/ แก้ลมชื่อว้างโทควาตาแตก/ แก้จับ (รักษาอาการไข้) แก้นองพิการหรือแตก เป็นฝีใน ท้อง/ แก้ไข้เพื่อโลหิตในคิมหะฤดู	S/T
<i>Hoya verticillata</i> (Vahl) G. Don.	นมพิจิตร	1	แก้โลหิตพิการ	C
<i>Rauvolfia serpentina</i> (L.) Benth. ex Kurz	ระย่อม	4	แก้ไข้ในวสันตฤดู/ แก้พิษกำเดาพิการแลธาตุน้ำพิการ ทำพิษต่างๆ และแก้พิษฝี/แก้หัวใจพิการ/ ลั้ลมตับ ไว้มิให้ชูด	S
<i>Tabernaemontana divaricata</i> (L.) R. Br. ex Roem. & Schult	พุดสา (พุดจีน)	1	แก้ขมพิการ	ST
<i>Telosma cordata</i> (Burm. f.) Merr.	ขจร	1	แก้หัวใจพิการ	C

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	จำนวน ตำรับยา	สรรพคุณ	ลักษณะ วิสัย	
	<i>Wrightia pubescens</i> R. Br.	โมกมัน	5	แก้ตับแตกหรือพิการ/ แก้เตโชธาตุพิการ/ แก้อาโปธาตุพิการแก้ไข้ตรีโทษในปถวีธาตุ 2 ประการคือ ลำไส้ใหญ่ ไล่น้อยพิการแก้ไข้ชื่อว่าขรคี้แตก	ST
Araceae	<i>Lasia spinosa</i> (L.) Thwaites	ผักหนาม	1	ล้อมดับไว้มิให้ชูด	H
Arecaceae	<i>Areca catechu</i> L.	หมาก	1	แก้ น้ำลายพิการ	P
	<i>Borassus flabellifer</i> L.	ตาล	3	ทำน้ำยาบ้านปากแก้ น้ำลายพิการ/ แก้ผมพิการ/ แก้เส้นพิการ	P
	<i>Cocos nucifera</i> L.	มะพร้าว	1	ล้อมดับไว้มิให้ชูด	P
	<i>Corypha lecomtei</i> Becc.	ลาน	1	ล้อมดับไว้มิให้ชูด	P
Asparagaceae	<i>Cordyline fruticosa</i> (L.) A. Chev.	หมากผู้ หมากเมีย	2	ล้อมดับไว้มิให้ชูด/ แก้โลหิตพิการ	ExS
	<i>Dracaena cochinchinensis</i> (Lour.) S. C. Chen	จันทน์แดง	16	ล้อมดับไว้มิให้ชูด/ แก้อาโปธาตุพิการ/ แก้ปถวีธาตุพิการ คือ สมอ กระจูด ม้าม พังผืด พุง ปอด/ ยาบำรุงธาตุ/ แก้ไข้เพื่อโลหิตในคิมหะฤดู/ แก้พิษกำเดาอาโปธาตุกำเริบ/ แก้สันนิบาต 7 จำพวก ใช้สารพัดพิษ/ แก้คอ ลื่น ปากเปื่อย และแก้ไข้/ แก้พิษกำเดาแลพิษกาฬ/ แก้พิษกำเดาพิการแลธาตุน้ำพิการทำพิษต่างๆ แลแก้พิษฝี/ แก้ น้ำลายพิการ/ แก้มูตรพิการ/ แก้ไข้กระมีโทษอันเกิดแต่ผิวน้ำ/ แก้จับแก้ร้อนหนาวพิษต่างๆ/ แก้หัวใจพิการ	S/ST
Asteraceae	<i>Acmella oleracea</i> (L.) R. K. Jansen	ผักคราด	2	แก้วาโยธาตุชื่อว้างคัมมังคานูสารีวตาแตก/ แก้หัวใจพิการ	H
	<i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC..	หนาด	1	แก้ลมชื่อโกฏฐุสยา วาตาแตก	S/ST
	<i>Chrysanthemum morifolium</i> Ramat.	เบญจมาศ	1	แก้พิษพิการให้ชูดอก	H
	<i>Cyanthillium cinereum</i> (L.) H. Rob.	หมอน้อย	1	ล้อมดับไว้มิให้ชูด	H
Basellaceae	<i>Basella rubra</i> L.	ผักปลังแดง	2	แก้มันข้นพิการหรือแตก/ ยาทาแก้มันข้นพิการหรือแตก	HC
Bignoniaceae	<i>Millingtonia hortensis</i> L. f.	ปีบ	1	แก้โลหิตพิการ	T

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	จำนวน ตำรับยา	สรรพคุณ	ลักษณะ วิสัย	
	<i>Oroxylum indicum</i> (L.) Benth ex Kurz	เพกา	1	แก้ร้อนแลคคั้ง	ST
Boraginaceae	<i>Heliotropium indicum</i> L.	หญ้างวงช้าง	2	แก้โรคริดสีดวงแห้ง/ แก้ไข้ในวสันตฤดู	H
Brassicaceae	<i>Lepidium sativum</i> L.	เทียนแดง	8	แก้ไข้ในวสันตฤดู/ แก้สันนิบาต 7 จำพวก ใช้สาระพัดพิษ/ แก้พิษไข้กาฬทั้งปวง/ แก้พิษกำเดาพิการแลธาตุน้ำพิการ ทำพิษต่างๆ แลแก้พิษฝี/ ชำระน้ำเหลืองแลเสมหะ/ แก้หัวใจพิการ/ แก้ตับแตกหรือพิการ/ ล้อมดับไว้มิให้ชูด	H
Calophyllaceae	<i>Mesua ferrea</i> L.	บุณนาค	5	แก้ลมแก้เลือดจับหัวใจ/ แก้หัวใจสวงสวาย/ แก้หัวใจพิการ/ ชำระปถวิธาตุ/ ล้อมดับไว้มิให้ชูด	T
Capparaceae	<i>Crateva religiosa</i> G. Forst.	กุ่มน้ำ	1	แก้เหงื่อพิการ	T
Celastraceae	<i>Salacia chinensis</i> L.	กำแพงเจ็ดชั้น	1	แก้พิษกำเดาพิการแลธาตุน้ำพิการทำพิษต่างๆ แลแก้พิษฝี	ScanS
	<i>Siphonodon celastreus</i> Griff.	มะตูก	2	แก้ตับแตกหรือพิการ/ ล้อมดับไว้มิให้ชูด	T
Cleomaceae	<i>Cleome viscosa</i> L.	ผักเสี้ยนผี	2	แก้อาหารเก่าพิการ/ แก้ว่าโยธาตุดื้อว่าอั้งค้มังคานูสารีวตาแตก	H
Clusiaceae	<i>Garcinia cowa</i> Roxb. ex Choisy	โมง	1	แก้พิษกำเดาแลพิษกาฬ	ST
	<i>Garcinia hanburyi</i> Hook. f.	รงทอง	1	แก้ธาตุดินพิการ	T
	<i>Garcinia mangostana</i> L.	มังคุด	2	แก้ลง (รักษาอาการท้องเสีย ถ่ายอุจจาระบ่อยๆ)/ แก้บิด	T
	<i>Garcinia schomburgkiana</i> Pierre.	มะดัน	1	แก้ไข้ข้อพิการหรือแตก	ST
	<i>Terminalia bellirica</i> (Gaertn.) Roxb.	สมอพิเภก	8	แก้ปถวิธาตุพิการ คือ สมอ กระตูก ม้าม/ แก้ปถวิธาตุพิการ คือ ม้าม หัวใจ ตับ/ แก้ไข้ตรีโทษในปถวิธาตุ 2 ประการคือ ลำไส้ใหญ่ ไล่น้อยพิการ/ แก้ปฐวิธาตุคือเยื่อในสมอพิการ/ แก้ไข้เพื่อโลหิตในคิมหะฤดู/ แก้ไข้กระมีโทษอันเกิดแต่ผิวหนัง/ ชำระน้ำเหลืองแลเสมหะ/ แก้ตับแตกหรือพิการ	T

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	จำนวน คำรับยา	สรรพคุณ	ลักษณะ วิสัย
<i>Terminalia chebula</i> Retz. var. <i>chebula</i>	สมอไทย	11	แก้ปฏิวธาตูปิกการ คือ ม้าม หัวใจ ตับ/ แก้ปฐวีธาตุดีคือ เยื่อในสมองพิกการแก้ไขตรีโทษในปฐวีธาตุดี 2 ประการ คือ ลำไส้ใหญ่ ไส้ร้อยพิกการ/ แก้ลมชื้อว่าโทควาตา แตก/ แก้เสมหะพิกการ/ แก้ไข้เพื่อโลหิตในคิมหะฤดู/ แก้สันนิบาต 7 จำพวก ใช้สาระพัตพิษ/ แก้น้ำมูก พิกการ/ แก้ไข้กระมีโทษอันเกิดแต่ผิวน้ำ/ ชำระน้ำ เหลืองแลเสมหะ/ แก้ตับแตกหรือพิกการ	T
<i>Terminalia citrina</i> (Gaertn.) Roxb. ex Fleming	สมอติ่ง	5	แก้ปฏิวธาตูปิกการ คือ สมอง กระดูก ม้าม/ แก้ปฐวี ธาตูปิกการ คือ ม้าม หัวใจ ตับ/ แก้ไข้เพื่อโลหิตในคิมห ะฤดู/ ชำระน้ำเหลืองแลเสมหะ/ แก้ตับแตกหรือพิกการ	T
Cucurbitace- ae	<i>Citrullus lanatus</i> (Thunb.) Matsum. & Nakai	1	แก้วโยธาตุดีชื้อว่าอังกมังคานุสาวิธาตาแตก	HC
	<i>Coccinia grandis</i> ตำลึง (L.) Voigt	1	แก้พิษกำเดาแลพิษกาฬ	HC
	<i>Gymnopetalum chinensis</i> (Lour.) Merr.	5	แก้พิษกำเดาพิกการแลธาตุน้ำพิกการทำพิษต่าง ๆ แล แก้พิษผิ/ แก้ไข้กระมีโทษอันเกิดแต่ผิวน้ำ/ แก้ไข้ ตรีโทษในปฐวีธาตุดี 2 ประการคือ ลำไส้ใหญ่ ไส้ร้อย พิกการ/ แก้จับ (รักษาอาการไข้)/ แก้ไข้ในวสันตฤดู	HC
	<i>Gymnopetalum scabrum</i> (Lour.) W. J. de Wilde & Duyfjes	3	แก้ไข้กระมีโทษอันเกิดแต่ผิวน้ำ/ แก้ตับแตกหรือ พิกการ/ แก้อาหารเก่าพิกการ	HC
	<i>Lagenaria siceraria</i> (Molina) Standl.	2	แก้จับ (รักษาอาการไข้)/ แก้โลหิตพิกการ	HC
	<i>Momordica charantia</i> L.	2	น้ำมันเหลวพิกการ/ แก้โลหิตพิกการ	HC
	<i>Momordica cochinchinensis</i> (Lour.) Spreng.	4	ล่อมตับไว้มิให้ชุด/ แก้โลหิตพิกการ/ แก้พิษกำเดาแล พิษกาฬแก้พิษกำเดาพิกการแลธาตุน้ำพิกการทำพิษ ต่าง ๆ แลแก้พิษผิ	HC
	<i>Mammea siamensis</i> (Miq.) T. Anderson	13	แก้หนังพิกการ/ แก้หัวใจสวงสวาย/ แก้หัวใจพิกการ/ ล่อมตับไว้มิให้ชุด/ แก้อาปฐธาตูปิกการ/ แก้กระหาย น้ำให้ร้อนภายในแลให้หอบ/ ยาบำรุงธาตุดี/ แก้ไข้เพื่อ โลหิตในคิมหะฤดู/ แก้ไข้ในวสันตฤดู/ แก้สันนิบาต 7 จำพวก ใช้สาระพัตพิษ/ แก้พิษไข้กาฬทั้งปวง/ แก้หิว หอบระหวยหาแรงมิได้/ แก้พิษกำเดาพิกการ แลธาตุน้ำ พิกการทำพิษต่าง ๆ แลแก้พิษผิ	T

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	จำนวน คำรับยา	สรรพคุณ	ลักษณะ วิสัย
<i>Hopea odorata</i> Roxb.	ตะเคียน	2	แก้บิด/ ทำน้ำยาบ้านปากแก้รำลวยพิการ	T
<i>Shorea roxburghii</i> G. Don.	พะยอม	1	แก้หัวใจพิการ	T
Ebenaceae <i>Diospyros</i> <i>decandra</i> Lour.	จันทน์เทศ	4	แก้ปฐวีธาตุคือเยื่อในสมองพิการ/ แก้ปวดศีรษะ/ แก้ สันนิบาต 7 จำพวก ใช้สาระพัดพิษ/ แก้ลมจับหัวใจ โลหิต ลมกำเริบ	T
Euphorbiaceae <i>Baliospermum</i> <i>solanifolium</i> (Burm.) Suresh	ตองแตก	7	แก้ลมชื่อโกฐฐยวาวตาแตก/ แก้หนองพิการหรือ แตก เป็นฝีในท้อง/ แก้ไข้เพื่อโลหิตในคิมหะฤดู/ แก้ไข้ ในวสันตฤดู/ แก้เส้นพิการ/ ชำระน้ำเหลืองแลเสมหะ/ แก้ไข้ตรีโทษในปถวีธาตุ 2 ประการคือ ลำไส้ใหญ่ ไล่น้อยพิการ	S
<i>Cladogynos</i> <i>orientalis</i> Zipp. ex Span.	เจตพังคี	1	แก้พิษไข้กาฬทั้งปวง	S
<i>Croton oblongifo-</i> <i>lius</i> Roxb.	เปล้าใหญ่	1	ล่อมตับไว้มิให้ชูด	ST
<i>Croton stellatopi-</i> <i>losus</i> ohba	เปล้าน้อย	4	แก้โรคคืดสีดวงแห้ง/ แก้ฟุงพิการให้ชูดอก/ แก้ไล่น้อย พิการ/ แก้ไข้ใหญ่พิการ	S
<i>Croton tiglium</i> L.	สลอด	1	ล่อมตับไว้มิให้ชูด	S/ST
<i>Euphorbia</i> <i>antiquorum</i> L.	สลัดได	1	ล่อมตับไว้มิให้ชูด	S/ST
<i>Euphorbia hirta</i> L.	น้ำนมราชสีห์	1	แก้ไข้ในวสันตฤดู	H
<i>Excoecaria</i> <i>cochinchinensis</i> Lour. var. <i>cochinchinensis</i>	กระบือ, กำลังกระบือ, กระบือเจ็ดตัว	1	แก้พิษกำเดาพิการแลธาตุน้ำพิการทำพิษต่างๆ แล แก้พิษฝี	S
<i>Ricinus</i> <i>communis</i> L.	ละหุ่ง	2	ล่อมตับไว้มิให้ชูด/ แก้ไข้ในวสันตฤดู	S/ST
<i>Trigonostemon</i> <i>reidioides</i> (Kurz) Craib	โศดทนง	1	ล่อมตับไว้มิให้ชูด	US
Fabaceae <i>Abrus precatorius</i> L.	มะกล่ำเครือ	1	แก้คอ ล้น ปากเปื่อย และแก้ไอ	C
<i>Acacia concinna</i> (Willd.) DC.	ส้มป่อย	3	แก้ขัดเบา/ แก้ขนพิการ/ แก้เสมหะพิการ	ScanS

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	จำนวน ตำรับยา	สรรพคุณ	ลักษณะ วิสัย
<i>Acacia catechu</i> (L.f.) Willd.	สีเสียดไทย	2	แก้บิด/ แก้ถ่ายเสีย	T
<i>Adenanthera pavonina</i> L.	มะกล่ำต้น	2	แก้คอ ล้น ปากเปื่อย และแก้ไอ/ ทำน้ำยาบ้านปาก แก้ถ่ายเสีย	T
<i>Albizia myriophylla</i> Benth.	ชะเอมไทย	3	แก้พิษกำเดาพิษการแลธาตุน้ำพิษการทำพิษต่างๆ แล แก้พิษฝี/ แก้ปวดศีรษะ/ แก้พิษกำเดาอาไปธาตุกำเริบ	C
<i>Bauhinia acuminata</i> L.	กาหลง	1	แก้หัวใจพิการ	S
<i>Bauhinia monandra</i> Kurz	โยทะกา	1	แก้หัวใจพิการ	S
<i>Bauhinia purpurea</i> L.	ชงโค	1	แก้หัวใจพิการ	ST
<i>Caesalpinia bonduc</i> (L.) Roxb.	สวาด	2	แก้เตโชธาตุชื่อว่าปรีณามคคีพิษการ/ แก้ลมชื่อว่ากุจฉิส ยาวาตาแตก	C
<i>Caesalpinia digyna</i> Rottler	กำจาย	1	แก้ไส้ใหญ่พิการ	C
<i>Caesalpinia pul- cherrima</i> (L.) Sw.	หางนกยูงไทย	2	แก้ปวดศีรษะ/ แก้ไข้ในวสันตฤดู	S
<i>Caesalpinia sappan</i> L.	ฝาง	1	แก้เยื่อในสมองศีรษะพิษการ	ST
<i>Cajanus cajan</i> (L.) Millsp.	ถั่วแระ	2	แก้มันขี้พิษการหรือแตก/ แก้โลหิตพิษการ	S
<i>Cassia fistula</i> L.	ราชพฤกษ์	3	แก้ไข้ในวสันตฤดู/ ขำระน้ำเหลืองแลเสมหะ/ แก้ หัวใจพิการ	T
<i>Clitoria ternatea</i> L.	อัฒจันทร์ขาว	1	แก้พิษกำเดาอาไปธาตุกำเริบ	C
<i>Derris scandens</i> (Roxb.) Benth.	เถาว์ลยเบรียง	2	ขำระน้ำเหลืองแลเสมหะ/ แก้เสมหะพิษการ	C
<i>Indigofera tinctoria</i> L.	คราม	2	แก้ผผพิษการ/ ล้อมดับไว้มิให้ชุด	S
<i>Lablab purpureus</i> (L.) Sweet	ถั่วแปบ	1	แก้หัวใจวิงสวาย	C
<i>Psophocarpus tetragonolobus</i> (L.) DC.	ถั่วพู	5	แก้เสโทพิษการ คือ เหงื่อตกนัก/ แก้พิษไข้/ แก้หิวหอบ ระหวยหาแรงมิได้/ แก้เหงื่อพิษการ/ ยาชะโลมแก้เหงื่อ	HC

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	จำนวน คำรับยา	สรรพคุณ	ลักษณะ วิสัย
<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz	ประดู่	2	แก้หัวใจพิการ/ ล้อมดับไว้มิให้ชุด	T
<i>Senna siamea</i> (Lam.) H. S. Irwin et Barneby	ขี้เหล็ก	10	แก้ตับหย่อนแลดับชุด/ ล้อมดับไว้มิให้ชุด/ แก้จับ (รักษาอาการไข้)/ แก้ไข้ในวสันตฤดู/ แก้โลหิตพิการ/ แก้พิษกำเดาพิการและธาตุน้ำพิการทำพิษต่าง ๆ แลแก้พิษฝี/ แก้ฟกบวมแตก/ แก้เส้นพิการ/ ชำระน้ำเหลืองและเสมหะ	T
<i>Senna surattensis</i> (Burm. f.) Irwin & Barneby	ทรงบาดาล	1	แก้ปอดพิการ	T/ST
<i>Tamarindus indica</i> L.	มะขาม	6	แก้ลง (รักษาอาการท้องเสีย ถ่ายอุจจาระบ่อย ๆ)/ แก้เสมหะพิการ/ แก้บิด/ แก้ขัดเบา/ แก้ชัก/ ล้อมดับไว้มิให้ชุด	T
Gentianaceae <i>Fagraea fragrans</i> Roxb.	กันเกรา	3	แก้ปถวีธาตุพิการ คือ สมอ กระจูด ม้าม/ แก้พิษกำเดาพิการและธาตุน้ำพิการทำพิษต่าง ๆ แลแก้พิษฝี/ แก้มันข้นพิการหรือแตก	T
Hydrocharitaceae <i>Hydrocharis morsus-ranae</i> L.	ตับเต่านา	1	แก้ไข้ในวสันตฤดู	AqH
<i>Ottelia alismoides</i> (L.) Pers.	สันตะวา	1	แก้ไข้ในวสันตฤดู	AqH
Lamiaceae <i>Clerodendrum indicum</i> (L.) Kuntze	เห้ายายม่อม	2	แก้ไข้ในวสันตฤดู/ แก้โลหิตพิการ	S
<i>Ocimum basilicum</i> L.	โหระพา	3	แก้ไข้ในวสันตฤดู/ แก้พิษกำเดาอาไปธาตุกำเร็บ/ แก้พิษไข้	US
<i>Tectona grandis</i> L. f.	สัก	1	แก้พิษกำเดาพิการและธาตุน้ำพิการทำพิษต่าง ๆ แลแก้พิษฝี	T
<i>Vitex glabrata</i> R. Br.	ไข่เน่า	4	แก้เส้นน้อยพิการ/ แก้อาหารใหม่พิการ/ ชำระปถวีธาตุ/ แก้ดีพิการ	T
<i>Vitex trifolia</i> Linn.	คนทีสอ	3	แก้ปถวีธาตุพิการ คือ สมอ กระจูด ม้าม/ น้ำตาพิการ/ แก้หัวใจพิการ	S
Lauraceae <i>Litsea cubeba</i> (Lour.) Pers.	ตะไคร้ต้น	1	แก้เตโชธาตุชื่อว่า ปริณามัคคีพิการ	ST
<i>Litsea glutinosa</i> (Lour.) C. B. Rob.	หมี่เหม็น	1	แก้เนื้อพิการ	T

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	จำนวน ตำรับยา	สรรพคุณ	ลักษณะ วิสัย	
Lecythidaceae	<i>Barringtonia acutangula</i> (L.) Gaertn.	จิกนา	1	แก้หัวใจพิการ	ST/T
Lythraceae	<i>Punica granatum</i> L. var. <i>granatum</i>	ทับทิม	1	แก้ลม (รักษาอาการท้องเสีย ถ่ายอุจจาระบ่อย ๆ)/ แก้บิด/ ทำน้ำยาบ้านปากแก้เน่าลายพิการ	S
	<i>Trapa natans</i> L.	กระจับ	2	แก้หัวใจสวางไสว/ แก้หิวหอบระหอยหาแรงมิได้	AqH
Magnoliaceae	<i>Magnolia champaca</i> (L.) Baill. ex Pierre var. <i>champaca</i>	จำปา	4	แก้หัวใจพิการ/ แก้ไข้ในวสันตฤดู/ แก้สันนิบาต 7 จำพวก ใช้สารระพัดพิษ/แก้พิษไข้กาฬทั้งปวง	ST
Malvaceae	<i>Gossypium arboreum</i> L.	ฝ้ายแดง	1	แก้อาหารเก่าพิการ	S
	<i>Sterculia foetida</i> L.	สำโรง	1	แก้เส้นพิการ	T
Marattiaceae	<i>Angiopteris evecta</i> (G. Forst.) Hoffm.	หว้านกีบแรด	3	แก้พิษกำเดาพิการแลธาตุน้ำพิการทำพิษต่าง ๆ แลแก้พิษฝี/ น้ำลายพิการ/ แก้หัวใจพิการ	F
Meliaceae	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss.	สะเดา	7	แก้ปถวีธาตุพิการ คือ สมอ กระจุก ม้าม พังผืด พุงปอด ม้าม หัวใจ ตับ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ กระดูก เอ็น/ แก้โลหิตพิการ/ แก้พิษกำเดาอาไปธาตุกำเริบ/ แก้สันนิบาต 7 จำพวก ใช้สารระพัดพิษ	T
Menispermaceae	<i>Cissampelos pareira</i> L. var. <i>hirsuta</i> (Buch. ex DC.) Forman	กรูงเขมา	8	แก้ลมชื่อว่าจุฬิสยาว่าตาแตก/ แก้ไข้เพื่อโลหิตในคิมหะฤดู/ แก้พิษกำเดาอาไปธาตุกำเริบ/ แก้สันนิบาต 7 จำพวก ใช้สารระพัดพิษ/ แก้หิวหอบระหอยหาแรงมิได้/ แก้หัวใจสวางไสว/ แก้ปถวีธาตุพิการ คือ พังผืด พุงปอด ม้าม หัวใจ ตับ	C
	<i>Tiliacora triandra</i> (Colebr.) Diels	หญ้านาง	6	แก้ไข้ในวสันตฤดู/ แก้โลหิตพิการ/ แก้หิวหอบระหอยหาแรงมิได้/ แก้พิษกำเดาแลพิษกาฬ/ แก้หัวใจสวางไสว/ แก้อาหารเก่าพิการ	C
	<i>Tinospora baenzigeri</i> Forman	ชิงช้าชาลี	2	ล่อมตับไว้มิให้ชูด/ แก้โลหิตพิการ	C
	<i>Tinospora crispa</i> (L.) Hook. f. & Thomson	บอระเพ็ด บรเพ็ด	13	แก้โลหิตพิการ/ แก้ไข้กระมีโทษอันเกิดแต่ผิวน้ำ/ แก้เส้นพิการ/ ขำระน้ำเหลืองแลเสมหะ/ แก้พุงพิการให้ชดอ/ ขำระปถวีธาตุ/แก้ปถวีธาตุพิการ 8 ประการคือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ กระดูก เอ็น/ แก้ไข้ตรีโทษในปถวีธาตุ 2 ประการคือ ลำไส้ใหญ่ ลำไส้เล็ก/ แก้ปฐวีธาตุคือเยื่อในสมอพิการ/แก้เตโชชื่อว่าชรัคคิแตก/ แก้ไข้เพื่อโลหิตในคิมหะฤดู/ แก้ไข้ในวสันตฤดู	C

ชื่อวิทยาศาสตร์		ชื่อพื้นเมือง	จำนวน ตำรับยา	สรรพคุณ	ลักษณะ วิสัย
Moraceae	<i>Artocarpus lacucha</i> Roxb. ex Buch.-Ham.	มหาต	2	แก้ไขข้อพิการหรือแตก/ แก้ใ้ส่น้อยพิการ	T
	<i>Ficus hispida</i> L. f.	มะเดื่อปล้อง	1	แก้ใ้ส่น้อยพิการ	ST
	<i>Ficus racemosa</i> L.	มะเดื่อ อุทุมพร	1	แก้ใ้ส่น้อยพิการ	T
Moringaceae	<i>Moringa oleifera</i> Lam.	มะรุม	1	แก้ชัก	ST
Myristicaceae	<i>Knema globularia</i> (Lam.) Warb.	เลือดแรด	2	แก้ใ้ส่น้อยพิการ/ แก้พิษกำเดาพิการแลธาตุน้ำพิการ ทำพิษต่างๆ และแก้พิษฝี	T
	<i>Myristica fragrans</i> Houtt.	จันทน์เทศ	15	แก้ใ้ส่น้อยพิการ/ แก้ใ้ส่น้อยพิการ/ แก้ชัก/ แก้ ธาตุตุนพิการ/ แก้หัวใจพิการ/ แก้ปฐวีธาตุพิการ คือ พังผืด พุง ปอด/ แก้ปฐวีธาตุ 2 ประการคือ อาหาร เก่า อาหารใหม่พิการ/ แก้ไตธาตุชื่อว่า ปรัทัยคคี พิการ/ แก้ลมอุทกทั้งคมาวาตาแตก/ แก้ลง (รักษา อาการท้องเสียถ่ายอุจจาระบ่อย ๆ)/ แก้บิด/ แก้ไข้ ในวสันตฤดู/ แก้สันนิบาต 7 จำพวก ใช้สาระพัดพิษ/ แก้พิษไข้กาฬทั้งปวง/ แก้พิษกำเดาพิการแลธาตุน้ำ พิการทำพิษต่างๆ แลแก้พิษฝี	S/ST
Myrtaceae	<i>Psidium guajava</i> L.	ฝรั่ง	1	แก้พิษพิการให้ชดออก	S/ST
	<i>Syzygium aromaticum</i> (L.) Merr. & L. M. Perry	กานพลู	8	แก้ปฐวีธาตุพิการ คือ สมอ กระดูก ม้าม พังผืด พุง ปอด/ แก้ไข้ใน วสันตฤดู/ แก้สันนิบาต 7 จำพวก ใช้สาระพัดพิษ/ แก้พิษไข้กาฬทั้งปวง/ แก้หัวใจพิการ/ แก้พิษกำเดาพิการแลธาตุน้ำพิการทำพิษต่างๆ แล แก้พิษฝี/ แก้ชัก	ST
	<i>Syzygium cumini</i> (L.) Skeels	ห้ว	2	น้ำลายพิการ/ ทำน้ำยาบ้านปากแก้ใ้ส่น้อยพิการ	T
Nelumbo- naceae	<i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn.	บัวหลวง	17	แก้ใ้ส่น้อยพิการ/ แก้หนึ่งพิการ/ แก้เนื้อพิการ/ แก้เส้น พิการ/ แก้หัวใจสวงวาย/ แก้ลมแก้เลือดจับหัวใจ/ ชำระปฐวีธาตุ/ แก้อาโปธาตุพิการ/ ยาบำรุงธาตุ/ แก้กระหายน้ำให้ร้อนภายในแลให้หอบ/ แก้ไข้เพื่อ โลหิตในคิมะฤดู/ แก้ไข้ในวสันตฤดู/ แก้พิษกำเดา อาโปธาตุกำเริบ/ แก้สันนิบาต 7 จำพวก ใช้สาระพัด พิษ/ แก้หิวหอบระหยาหยาแรงมิได้/ แก้พิษกำเดาแล พิษกาฬ/ แก้พิษกำเดาพิการแลธาตุน้ำพิการทำพิษ ต่างๆ แลแก้พิษฝี	AqH

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	จำนวน ตำรายา	สรรพคุณ	ลักษณะ วิสัย
Nym- phaeaceae	<i>Nymphaea</i> <i>nouchali</i> Burm. f.	บัวเผื่อน	6 แก้วหัวใจสวงสวาย/ แก้วไข่นิวสันตฤดู/ แก้วพิษกำเดา อาโบธาดูกำเรบ/ แก้วสันนิบาต 7 จำพวก ใช้สารระ พัดพิษ/ แก้วพิษไข่นิวสันตฤดู/ แก้วหิวหอบระหวหายหา แรงมิได้	AqH
Olacaceae	<i>Jasminum</i> <i>auriculatum</i> Vahl.	พุดชาต	1 แก้วไข่นิวสันตฤดู	C
	<i>Jasminum sambac</i> (L.) Aiton	มลิลา	3 แก้วพิษไข่นิวสันตฤดู/ แก้วหัวใจพิการ/ แก้วไข่นิวสัน ตฤดู	C
	<i>Nyctanthes arbor- tristis</i> L.	กวรรณิกา	3 แก้วหัวใจสวงสวาย/ แก้วหัวใจพิการ/ แก้วไข่นิวสันตฤดู	S/ST
	<i>Olex psittacorum</i> (Lam.) Vahl.	น้ำใจใคร่	1 แก้วลมแก้วเลือดจับหัวใจ	C
Oxalidaceae	<i>Averrhoa bilimbi</i> L.	ตลิงปริง	1 แก้วหัวใจพิการ	ST
	<i>Averrhoa</i> <i>carambola</i> L.	มะเฟือง	2 ล้อมดับไว้มิให้ชูด/ แก้วโลหิตพิการ	ST
Pandanaceae	<i>Pandanus odorifer</i> (Forssk.) Kuntze	ลำเจียก	1 แก้วไข่นิวสันตฤดู	ST
Pedaliaceae	<i>Sesamum indicum</i> L.	งา	2 แก้วปวดศีรษะ/ แก้วผมพิการ	H
Phyllanthace- ae	<i>Bridelia ovata</i> Decne.	มะกา	2 แก้วหนองพิการหรือแตก เป็นผื่นในท้อง/ ขำระน้ำเหลือง แลเสมหะ	ST
	<i>Phyllanthus am- arus</i> Schumach. & Thonn.	หญ้าใต้ใบ	1 แก้วพิษกำเดาพิการแลธาตุน้ำพิการทำพิษต่าง ๆ แล แก้วพิษผี	H
	<i>Phyllanthus</i> <i>emblica</i> L.	มะขามป้อม	1 ขำระน้ำเหลืองแลเสมหะ	T
	<i>Sauropus androg- ynous</i> (L.) Merr.	ผักหวาน	1 แก้วพิษไข้	S
Piperaceae	<i>Piper nigrum</i> L.	พริกไทย	5 ล้อมดับไว้มิให้ชูด/ แก้วยาโยธาดพิการ/ แก้วเดโชธาตุ ชื่อว่า ปริทัยหัตถ์พิการ/ แก้วลมชื่อว่าโทควาตาแตก/ แก้วโลหิตพิการ	C

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	จำนวน ตำรับยา	สรรพคุณ	ลักษณะ วิสัย	
<i>Piper sarmentosum</i> Roxb.	ข้าวปลู	13	แก้ไล่ใหญ่พิการ/ แก้อาหารใหม่พิการ/ แก้น้ำมันเหลว พิการ/ ขำระปถวิธาต/ แก้เยื่อในสมองศีรษะพิการ/ แก้ปฐวิธาตคือเยื่อในสมองพิการ/ แก้น้ำมูกพิการ/ แก้ ไข้เพื่อโลหิตในคิมหะฤดู/ แก้พิษกำเดาพิการแลธาต น้ำพิการทำพิษต่างๆ แลแก้พิษฝี/ แก้มูตรพิการ/ แก้ ขนพิการ/ แก้ตับแตกหรือพิการ/ ล้อมตับไว้มิให้ชุด	CrH	
Poaceae	<i>Chrysopogon zizanioides</i> (L.) Roberty	แฝก	12	แก้วโยธาตพิการ/ แก้ปถวิธาตพิการ คือ ฟังผิด พุง ปอด ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ กระดูก เอ็น/ แก้ไข้ ตรีโทษในปถวิธาต 2 ประการคือ ลำไส้ใหญ่ ไส้สั้น พิการ/ แก้ไข้เพื่อโลหิตในคิมหะฤดู/ แก้ไข้ในวสันตฤดู/ แก้สันนิบาต 7 จำพวก ใช้สวะระพัดพิษ/ แก้พิษกำเดา พิการแลธาตน้ำพิการทำพิษต่างๆ แลแก้พิษฝี/ แก้น้ำมูกพิการ/ แก้ไขข้อพิการหรือแตก/ แก้มูตร พิการ/ แก้หัวใจพิการ	G
	<i>Cymbopogon cit- ratus</i> (DC.) Stapf	ตะไคร้	2	ล้อมตับไว้มิให้ชุด/ แก้เตโชธาตชื่อว่า ปรินามัคคี พิการ	G
	<i>Cynodon dactylon</i> (L.) Pers.	หญ้าแพรก	1	แก้ผมพิการ	G
	<i>Saccharum officinatum</i> L.	อ้อย	1	แก้ขัดเบา	G
	<i>Thyrsostachys si- amensis</i> Gamble	ไผ่รวก	1	แก้พิษกำเดาพิการแลธาตน้ำพิการทำพิษต่างๆ แล แก้พิษฝี	B
Rhizo- phoraceae	<i>Carallia brachiata</i> (Lour.) Merr.	เจียงพรา นางแอ	1	แก้หนังพิการ	T
Rubiaceae	<i>Mitragyna diversifolia</i> (Wall. ex. G. Don.) Havil.	กะพุ่มนา	1	แก้ไข้ในวสันตฤดู	S/ST
	<i>Oxyceros horridus</i> Lour.	คัตเค้า	3	ล้อมตับไว้มิให้ชุด/ แก้อาโปธาตพิการ/ แก้ไข้ใน สันตฤดู	ScanS
	<i>Paederia foetida</i> L.	กระพังโหม	1	แก้หนองพิการหรือแตก เป็นฝีในท้อง	C
Rutaceae	<i>Aegle marmelos</i> (L.) Correa ex Roxb.	มะตูม	14	แก้ปถวิธาตพิการ 8 ประการคือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ กระดูก เอ็น/แก้ปฐวิธาตคือเยื่อในสมองพิการ/ แก้ไข้ในวสันตฤดู/ แก้พิษกำเดาอาโปธาตกำเริบ/ แก้ร้อนแลคั่ง/ แก้เหงื่อพิการ/ แก้น้ำตาพิการ/ แก้ น้ำมูกพิการ/ แก้มูตรพิการ/ แก้จับแก้ร้อนหนาวพิษ ต่างๆ/ แก้ตับแตกหรือพิการ/ ล้อมตับไว้มิให้ชุด/ แก้ พุงพิการให้ชุดอก/ แก้อาโปธาตพิการ	T

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	จำนวน ตำรับยา	สรรพคุณ	ลักษณะ วิสัย
<i>Leea indica</i> (Burm. f.) Merr.	กะดังใบ	1	แก้พิษกำเดาพิการและธาตุน้ำพิการทำพิษต่างๆ และ แก้พิษฝี	S
Xanthor- rhoeaceae	<i>Aloe vera</i> (L.) Burm. f.	1	แก้เนื้อพิการ	H
Zingiberace- ae	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd.	4	แก้ขนพิการ/ แก้หัวใจพิการ/ แก้หิวหอบระหอยหาแรง มิได้/ น้ำมัน เหลวพิการ	H
	<i>Boesenbergia</i> <i>rotunda</i> (L.) Mansf.	1	แก้ไข้เพื่อโลหิตในคิมหะฤดู	H
	<i>Curcuma sessilis</i> Gage	1	แก้หัวใจพิการ	H
	<i>Hedychium</i> <i>coronarum</i> J. Koenig	2	แก้ไข้ในวสันตฤดู/ แก้หัวใจพิการ	H
	<i>Kaempferia</i> <i>galanga</i> L.	10	แก้พิษกำเดาอาไปธาตุกำเจ็บ/ แก้หิวหอบระหอยหา แรงมิได้/ แก้น้ำมูกพิการ/ แก้น้ำนิบาด 7 จำพวก ใช้ สารพัดพิษ/ แก้หัวใจสวางสวาย/ แก้วธาตุพิการ/ แก้ตับแตกหรือพิการ/ แก้ปถวีธาตุพิการ คือ พังผืด พุง ปอด/ แก้ปถวีธาตุพิการ คือ ม้าม หัวใจ ตับ/ แก้ เตโชธาตุชื่อว่า ปริณามัคคีพิการ	H
	<i>Zingiber monta- num</i> (J. Koenig) Link ex A. Dietr.	6	แก้ฟกบวมแตก/ ล้อมดับไว้มิให้ชืด/ แก้เยื่อในสมอง ศีระะพิการ/ แก้ปวดศีระะแก้บิด/ แก้ไข้เพื่อโลหิต ในคิมหะฤดู	H
	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	27	แก้เส้นพิการ/ แก้ลมแก้เลือดจับหัวใจ/ แก้ลมจับ หัวใจ โลหิต ลมกำเจ็บ/ แก้ตับแตกหรือพิการ/ ล้อม ดับไว้มิให้ชืด/ แก้โรคริดสีดวงแห้ง/ ชำระปถวีธาตุ/ แก้พุงพิการให้ชืดอก/ แก้ใส่น้อยพิการ/ แก้ใส้ใหญ่ พิการ/ แก้อาหารใหม่พิการ/ แก้อาหารเก่าพิการ/ แก้ เยื่อในสมองศีระะพิการ/ แก้เตโชธาตุพิการ/ แก้ปวด ศีระะ/ แก้อาไปธาตุพิการ/ แก้ไข้ตรีโทษในปถวีธาตุ 2 ประการคือ ลำไส้ใหญ่ ไส้เล็กน้อยพิการ/ แก้ปฐวีธาตุ คือเยื่อในสมองพิการ/ แก้ไขข้อพิการหรือแตก/ แก้ลม ชื่อว่าโทควาตาแตก/ แก้ลมชื่อโกฏฐสยวาตาแตก/ แก้เหงื่อพิการ/ แก้น้ำนิบาด 7 จำพวก ใช้สารพัดพิษ/ น้ำตาพิการ/ แก้น้ำมูกพิการ/ แก้มูตรพิการ/ แก้ไข้กระ มีโทษอันเกิดแต่ผิวหนัง	H

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อพื้นเมือง	จำนวน คำรับยา	สรรพคุณ	ลักษณะ วิสัย
<i>Zingiber zerumbet</i> (L.) Roscoe ex Sm. subsp. <i>zerumbet</i>	กระเทียม	1	แก้หัวใจพิการ	H
Zygophyl- laceae	<i>Tribulus terrestris</i> L.	4	แก้ตับแตกหรือพิการ/ แก้ไข้ในวสันตฤดู/ แก้มูตร พิการ/ แก้ม้ามพิการ	H

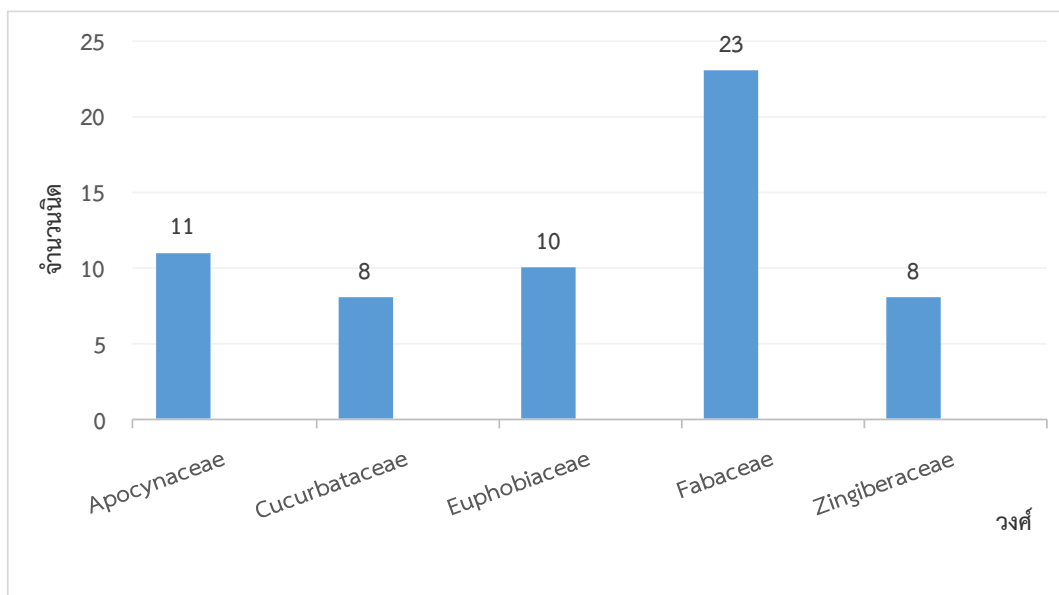
หมายเหตุ:

AqH = Aquatic Herb (ไม้ล้มลุกที่อาศัยอยู่ในน้ำ)	P = Palm (หมาก ปาล์ม)
B = Bamboo (ไม้ไผ่)	S = Shrub (ไม้พุ่ม)
C = Climber (ไม้เถา)	ScanS = Scandent Shrub (ไม้พุ่มหรือเลื้อย)
CrH = Creeping Herb (ไม้ล้มลุกลำต้นทอดไปตามพื้นหรือ ต้นไม้)	ST = Shrubby Tree (ไม้ต้นขนาดเล็ก)
F = Fern (เฟิร์น)	S/ST = Shrub/Shrubby Tree (ไม้พุ่มกึ่งไม้ต้นขนาดเล็ก)
G = Grass (หญ้า กก)	S/T = Shrub/Shrubby Tree (ไม้พุ่มกึ่งไม้ต้นขนาดเล็ก)
H = Herb (ไม้ล้มลุก)	T = Tree (ไม้ต้น)
HC = Herbaceous Climber (ไม้เถาล้มลุก)	T/ST = Tree (ไม้ต้น)/Shrubby Tree (ไม้ต้นขนาดเล็ก)
	US = Undershrub (ไม้พุ่ม)

จำนวนวงศ์ของพืชสมุนไพรที่พบมากที่สุดในพระคัมภีร์ธาตวิวงศ์

จากการศึกษาชนิดและสรรพคุณของพืชสมุนไพรในพระคัมภีร์ธาตวิวงศ์ พบว่า มีรายชื่อพื้นเมืองของพืชสมุนไพรที่ถูกบันทึกไว้ในพระคัมภีร์ดังกล่าวจำนวน 321 ชนิด ภายหลังจากการออกสำรวจและเก็บตัวอย่างจากสวนพฤกษศาสตร์และสวนรุกขชาติในเขตพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออกของประเทศไทยจำนวน 14 แห่ง สามารถเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรได้จำนวน 196 ชนิด ทำการศึกษาข้อมูลชื่อพื้นเมือง ชื่อวิทยาศาสตร์ จัดทำคำบรรยายลักษณะทางสัณฐานวิทยา และภาพถ่าย ไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านพฤกษศาสตร์และสมุนไพรพื้นบ้านจำนวน 3 ท่านประเมินพบว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความแน่ใจว่าชื่อพื้นเมืองกับชื่อวิทยาศาสตร์ คำบรรยายลักษณะทางสัณฐานวิทยาและภาพถ่ายของพืชสมุนไพรที่นำมาให้ประเมินนั้น มีความสอดคล้องกันจำนวน 189 ชนิด จาก 196 ชนิด

เมื่อนำพืชสมุนไพร 189 ชนิด ที่ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่านมีความแน่ใจว่าชื่อพื้นเมืองกับชื่อวิทยาศาสตร์ คำบรรยายลักษณะทางสัณฐานวิทยาและภาพถ่ายของพืชสมุนไพรที่นำมาให้ประเมินนั้น มีความสอดคล้องกัน มาทำการจัดจำแนก สามารถออกเป็น 65 วงศ์ 156 สกุล โดยวงศ์ที่พบจำนวนสมาชิกมากที่สุด 5 ลำดับแรก ได้แก่ Fabaceae 23 ชนิด Apocynaceae 11 ชนิด Euphorbiaceae 10 ชนิด Cucurbitaceae และ Zingiberaceae 8 ชนิด ตามลำดับ ดังรูปที่ 1

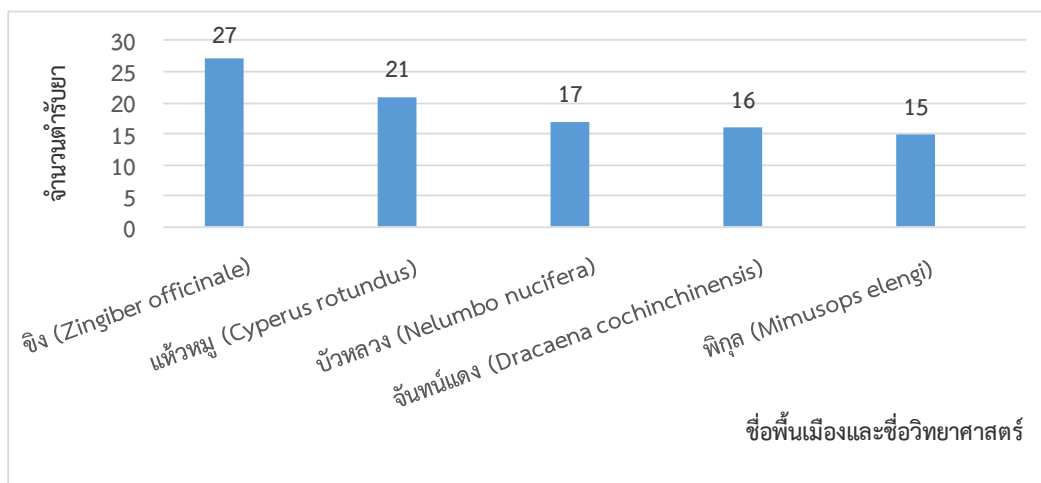

รูปที่ 1 จำนวนวงศ์ของพืชสมุนไพรที่พบมากที่สุดในประเทศกัมพูชาและลาว

จากข้อมูลวงศ์ของพืชสมุนไพรที่ถูกนำมาใช้มากที่สุด ในพระคัมภีร์ธาตวิภังค์ดังกล่าว พบว่ามีความสอดคล้องกับรายงานการสำรวจพืชสมุนไพรในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย ที่โดยส่วนใหญ่หมอยาพื้นบ้านจะนิยมนำพืชสมุนไพรวงศ์ Fabaceae, Zingiberaceae, Euphorbiaceae และ Apocynaceae มาใช้ในการรักษาโรค เนื่องจากเป็นกลุ่มพืชที่มีฤทธิ์ทางยาและสามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น ดังรายงานของ Inta, Sirisa-ard & Pongamornkul (2012) สำรวจพืชสมุนไพรในป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่พบว่า วงศ์ของพืชสมุนไพรที่ถูกนำมาใช้เป็นยารักษาโรคมากที่สุด ได้แก่ วงศ์ Fabaceae, Zingiberaceae และ Euphorbiaceae ตามลำดับ และจากรายงานของ Pathommapas, Prajudthasri, Wongsas, Homsombat & Sritubtim (2008) ศึกษาพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นยาตามภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยจากป่าภูตงอีเปี้ย อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น พบพืชสมุนไพรที่ถูกนำมาใช้มากที่สุด ได้แก่ วงศ์ Rubiaceae, Euphorbiaceae และ Apocynaceae นอกจากนี้ Pongthornpruek (2014) ได้รายงานการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาด้านการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเพื่อสร้าง องค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทย ในอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ พบวงศ์ของพืชสมุนไพรที่ถูกนำมาใช้เพื่อทำเป็นยารักษาโรคมากที่สุด ได้แก่ Zingiberaceae และ Euphorbiaceae รวมถึง Sukko (2008) รายงานการสำรวจพืชสมุนไพรที่ชาวกะเหรี่ยงใช้ ณ ตำบลบ้านจันทร์และแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบพืชสมุนไพรที่ถูกนำมาใช้มากที่สุด ได้แก่ วงศ์ Zingiberaceae วงศ์ Euphorbiaceae เป็นต้น

พืชสมุนไพรที่ถูกนำมาใช้ในตำรับยาต่าง ๆ มากที่สุดในพระคัมภีร์ธาตุวิภังค์

จากการศึกษาตำรับยาในพระคัมภีร์ธาตุวิภังค์ทั้ง 112 ตำรับ พบว่า พืชสมุนไพรส่วนใหญ่ที่ปรากฏรายชื่อตามพระคัมภีร์ที่ถูกนำไปใช้เพื่อเป็นส่วนประกอบในตำรับยามากกว่า 1 ตำรับขึ้นไป โดยพืชสมุนไพรที่ถูกนำมาใช้มากที่สุดในตำรับยาต่าง ๆ 5 อันดับแรก ได้แก่ ชิง (*Zingiber officinale* Roscoe) จำนวน 27 ตำรับ แห้วหนู (*Cyperus rotundus* L.) จำนวน 21 ตำรับ บัวหลวง (*Nelumbo nucifera* Gaertn.) จำนวน 17 ตำรับ 4 จันทน์แดง (*Dracaena cochinchinensis* (Lour.) S. C. Chen) จำนวน 16 ตำรับ พิกุล (*Mimusops elengi* L.) และ จันทน์ (*Myristica fragrans* Houtt.) จำนวน 15 ตำรับ ดังรูปที่ 2

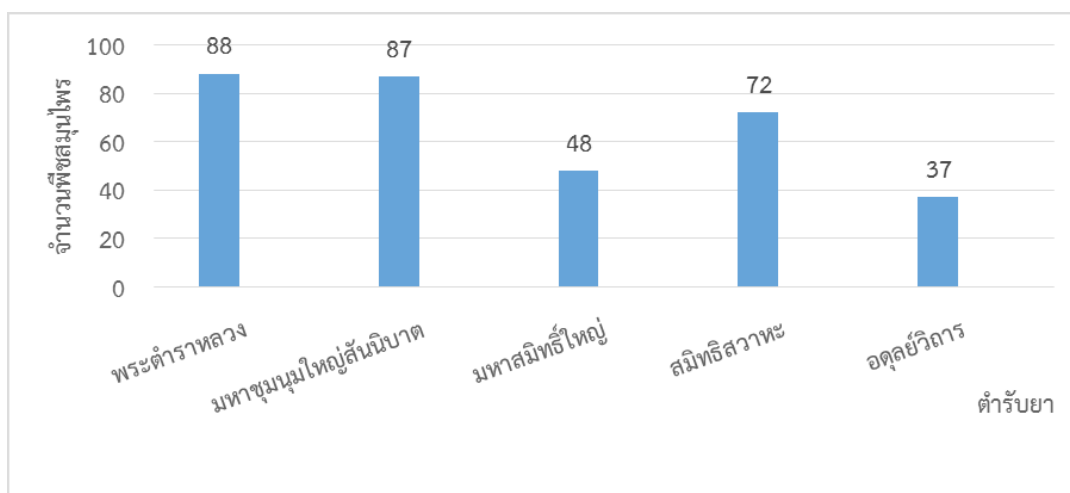
รูปที่ 2 พืชสมุนไพรที่ถูกนำมาใช้ในตำรับยาต่าง ๆ มากที่สุดในพระคัมภีร์ธาตุวิภังค์

จากรูปที่ 2 จะเห็นว่า ชิง (*Zingiber officinale* Roscoe) เป็นพืชสมุนไพรที่ถูกนำมาใช้มากที่สุด ในตำรับยาต่าง ๆ ของพระคัมภีร์ธาตุวิภังค์ แสดงให้เห็นว่าเป็นพืชสมุนไพรที่มีฤทธิ์ในการรักษาโรคได้ดี เนื่องจากชิงเป็นพืชสมุนไพรที่มีสารออกฤทธิ์ทางชีวภาพจำพวกฟีนอลิก รวมไปถึงสารที่มีกลิ่นหอมต่าง ๆ เช่น Gingerols, Paradols, Shagols และ Zinggerones โดยพบรายงานการนำมาใช้เพื่อรักษาโรคต่างในประเทศต่าง ๆ มามากกว่า 2,500 ปี ได้แก่ อินเดีย จีน และกรีก ซึ่งโรคที่นำชิงมาใช้รักษา เช่น ข้ออักเสบ กล้ามเนื้ออักเสบ เจ็บคอ คลื่นไส้ อาเจียน ท้องผูก อาหารไม่ย่อย ไข้หวัด โรคติดเชื้อและพยาธิ เป็นต้น (Ali et al., 2008) นอกจากนี้ยังมีรายงานถึงฤทธิ์ทางยาของชิงในการใช้เป็นยาขับลมและกระตุ้นระบบทางเดินอาหาร (Council of Scientific and Industrial Research, 1976) รวมถึงคุณสมบัติในการต้านเชื้อแบคทีเรีย ไวรัส บรรเทาปวด และลดไข้ด้วย (Hara et al., 1998) สอดคล้องกับฤทธิ์ที่ปรากฏในตำรับยาในพระคัมภีร์ธาตุวิภังค์ ได้แก่ แก้ใส่น้อยพิการ แก้ใส้ใหญ่พิการ แก้อาหารใหม่พิการ

แก้อาหารเก่าพิการ แก้วปดศีรชะ และแก้ไขข้อพิการหรือแตก เป็นต้น ในขณะที่แห้วหมู (*Cyperus rotundus* L.) ซึ่งเป็นพืชสมุนไพรที่ถูกนำมาใช้มากที่สุดเป็นอันดับ 2 ในตำรับยาของพระคัมภีร์ธาตุวิงศ์ พบว่า มีรายงานการใช้รักษาโรคในวัฒนธรรมการแพทย์พื้นบ้านของอินเดียมาอย่างช้านาน รวมไปถึงชนเผ่าต่าง ๆ โดยส่วนของเหง้าหรือลำต้นใต้ดิน (Rhizome) จะถูกนำมาใช้ในการรักษาโรคได้หลายชนิด เช่น ท้องร่วง โรคบิด โรคเรื้อน หลดลมชักเสบ ภาวะขาดประจำเดือน ปวดประจำเดือน ไข้หวัด ไข้อักเสบ โรคเลือด ด้านอักเสบ ระบายประสาท แก้วปด ขั้วปัสสาวะ ทางเดินปัสสาวะอักเสบ เป็นต้น (Umerie & Ezeuzo, 2000; Uddin et al., 2006; Singh et al., 2012)

ตำรับยาที่ใช้พืชสมุนไพรเป็นส่วนประกอบมากที่สุดในพระคัมภีร์ธาตุวิงศ์

รูปแบบการใช้พืชสมุนไพรในพระคัมภีร์ธาตุวิงศ์มีลักษณะเป็นการนำพืชสมุนไพรหลายชนิดมาประกอบกันเข้า เรียกว่า ตำรับยา โดยในบางตำรับพบว่ามีพืชสมุนไพรเป็นส่วนประกอบไม่มาก ในขณะที่บางตำรับอาจมีพืชสมุนไพรเป็นส่วนประกอบจำนวนมากตั้งแต่สามสิบชนิดขึ้นไปจนถึงแปดสิบกว่าชนิด เป็นต้นจากการศึกษาจำนวนชนิดของพืชสมุนไพรที่เป็นส่วนประกอบในตำรับยาของพระคัมภีร์ธาตุวิงศ์ทั้ง 112 ตำรับ พบว่า ตำรับยาที่ใช้พืชสมุนไพรเป็นส่วนประกอบมากที่สุดในพระคัมภีร์ธาตุวิงศ์ 5 อันดับแรกได้แก่ อันดับ 1 พระตำราหลวง สรรพคุณคือแก้พิษกำเดาพิการแลธาตุน้ำพิการทำพิษต่าง ๆ แลแก้พิษฝี โดยมีพืชสมุนไพรเป็นส่วนประกอบ 88 ชนิด อันดับ 2 มหาชุมนุมใหญ่สันนิบาต สรรพคุณคือแก้ไขในวสันตฤดูมีพืชสมุนไพรเป็นส่วนประกอบ 87 ชนิด อันดับ 3 สมิติสวาหะ สรรพคุณคือแก้หัวใจพิการ มีพืชสมุนไพรเป็นส่วนประกอบ 72 ชนิด อันดับ 4 มหาสมิทธิใหญ่ สรรพคุณคือ แก้สันนิบาต 7 จำพวก ใช้สารพัดพิษ มีพืชสมุนไพรเป็นส่วนประกอบ 48 ชนิด อันดับ 5 อุดลยวิถาร สรรพคุณคือ แก้พิษกำเดาอาไปธาตุกำเริบ มีพืชสมุนไพรเป็นส่วนประกอบ 37 ชนิด ดังรูปที่ 3

รูปที่ 3 ตำรับยาที่ใช้พืชสมุนไพรเป็นส่วนประกอบมากที่สุดในพระคัมภีร์ธาตุวิงศ์

จากรูปที่ 3 จะเห็นได้ว่า ตำรับยาในพระคัมภีร์ธาตุวิภังค์บางตำรับนั้น มีจำนวนพืชสมุนไพรที่ถูกนำมาใช้เป็นส่วนประกอบค่อนข้างมาก ตั้งแต่ 48-88 ชนิด แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและความละเอียดอ่อนด้านการรักษาโดยใช้พืชสมุนไพรของแพทย์แผนไทยในอดีต ซึ่งต้องใช้ความชำนาญและประสบการณ์ที่สั่งสมสืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนาน อันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของชาวไทยที่ทุกฝ่ายควรร่วมกันอนุรักษ์และสืบสานและทำการวิจัยต่อยอดเพื่อนำมาใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมก่อนที่จะถึงภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าดังกล่าวจะสูญหายไปตามกาลเวลา

เอกสารอ้างอิง

- Ali, B.H., Blunden, G., Tanira, M.O. & Nemmar, A. (2008). Some phytochemical, pharmacological and toxicological properties of ginger (*Zingiber officinale* Roscoe): a review of recent research. *Food Chem. Toxicol.* 46, 409–420.
- Council of Scientific and Industrial Research. (1976). **The wealth of India**. New Delhi.
- Faculty of Pharmacy, Ubon Ratchathani University. (2013). **Faculty of Pharmacy, Ubon Ratchathani University Plants Database**. Retrieved July 15, 2013, from <http://www.phargarden.com/main.php>.
- Hara, M. O., Kiefer, D., Farrell, K. & Kemper, K. (1998). A review of 12 commonly used medicinal herbs. *Arch. Family Med.* 7, 523–536.
- Inta, A., Sirisa-ard, P. & Pongamornkul, W. (2012). Medicinal plants in Ban Hua Thung community forest, Chiang Dao Wildlife Sanctuary, Chang Dao district, Chiang Mai province. *Thai Journal of Botany.* 4 (2), 213-232. (in Thai)
- Khiranabhaesaj, S. (2000). **Herbs spices and seasonings**. Bangkok: Praphansarn.
- Pathommapas, N., Prajudhasri, P., Wongsas, N., Homsombat, P. & Sritubtim, P. (2008). The Thai local wisdom of medicinal plants usage from Phu Dong Ee-Pia forest, Ubonratana District, Khon Kaen province. *Agricultural Sci. J.* 39(3) (Suppl), 321 – 324. (in Thai)
- Pongthornpruek, S (2014). **The biodiversity and wisdom in utilization of herbal for Thai traditional medicine knowledge, Thapla district, Uttaradit province**. Uttaradit Rajabhat University. (in Thai)
- Prapaspong, B. (1999). **Paet-Ta-Ya-Saat-Song-Kror: Medical wisdom and literary heritage of the nation**. Bangkok: Thai Language Institute, Department of Academic Affairs, Ministry of Education. (in Thai)

- Putiyanan, S. (1999). **Introduction to traditional Thai medicine with herbs and traditional Thai medicine**. Bangkok: The Veterans Administration Printing House. (in Thai)
- Singh, N., Pandey, BR., Verma, P. & Gilca, M. (2012). Phyto - pharmaceuticals of *Cyperus rotundus* Linn. (Motha): an overview. **Ind J Nat Prod Res.** 3(4), 467–76.
- Siri Ruckhachati Nature Park. (2013). **Siri Ruckhachati Nature Park, Mahidol University Thai Medicinal Plants Database**. Retrieved May 9, 2013, from <http://www.pharmacy.mahidol.ac.th/siri/index.php?page=search>.
- Smitinand, T. (2001). **Thai Plant Names, Revised Edition 2001**. The Forest Herbarium, Royal Department. (in Thai)
- Sukko, T. (2008). **A survey of medicinal plants used by Karen people at Ban Chan and Chaem Luang subdistricts, Mae Chaem district, Chiang Mai province**. Master of Science. Chiang Mai University. (in Thai)
- The Botanical Garden Organization. (2013). **BGO Plant Databases**. Retrieved March 21, 2013, from <http://www.qsbg.org/Database/plantdb/>.
- Uddin, S.J., Mondal, K., Shilpi, J.A. & Rahman, M.T. (2006). Antidiarrhoeal activity of *Cyperus rotundus*. **Fitoterapia**. 77, 134–6.
- Umerie, S.C. & Ezeuzo, H.O. (2000). Physicochemical characterization and utilization of *Cyperus rotundus* starch. **Bioresour Technol.** 72, 193–6.